

O POSLOVANJU MLJEKARA SRH U 1981. GODINI

Matej MARKEŠ, dipl. inž., Udruženje mljekarskih radnika SRH, Zagreb

Pregled poslovanja mljekarskih radnih organizacija SR Hrvatske u 1981. godini temelji se uglavnom na podacima, prikupljenim anketom od RO — OOUR koje se bave otkupom, obradom i preradom mlijeka, odnosno proizvodnjom i prodajom mlječnih proizvoda.

Podaci o otkupu mlijeka i broju zaposlenih prenijeti su u ovaj pregled iz materijala sekcije za mlijeko Poslovne zajednice za stočarstvo u Zagrebu, za:

- OOUR »Slavija«, Staro Petrovo Selo,
- OOUR »Mljekara«, Rijeka,
- »Paška sirana«, Pag, te
- »Mljekarstvo«, Antun Bohnec.

Ovaj pregled obuhvaća samo osnovne kvantitativne pokazatelje o poslovanju mlijekom i mlječnim proizvodima u mljekarskim radnim organizacijama SRH. Nisu prikupljeni ekonomski pokazatelji o poslovanju, kao ni pokazatelji o brojnim drugim aktivnostima kojima su se bavili radnici naših mljekarskih organizacija tokom 1981. godine. Tu prije svega spada samoupravno djelovanje radnika i njihovih delegata unutar radnih organizacija, kao i u općinskim, regionalnim, republičkim i saveznim društveno-političkim institucijama, samoupravnim interesnim zajednicama, bankama i dr. Nužno je također spomenuti sportske, kulturno-umjetničke i druge rekreativne djelatnosti mljekarskih radnika, koje dolaze do punog izražaja na redovnim godišnjim susretima mljekarskih radnika.

Usprkos spomenutim manjkavostima, ovaj pregled pruža dovoljno elemenata za usporedno razmatranje djelatnosti mljekarskih radnih organizacija SRH i uspješnost poslovanja njenih radnika u 1981. godini.

2. Otkup mlijeka i mlječnih proizvoda

2.1. Otkupljene količine mlijeka

U toku 1981. godine mljekarske radne organizacije SR Hrvatske ostvarile su ukupan promet mlijeka — prema anketnim podacima — ukupno 487.306 tisuća litara mlijeka, što je za 1,4% manje od otkupa koji su ostvarile iste radne organizacije u prethodnoj godini (494 miliona litara). U tom je uključen i međupromet samih mljekara, zatim nabavka mlijeka iz inozemstva, kao i mlijeko primljeno na uslužnu preradu.

Uspoređujemo li samo otkup mlijeka od društvenih i individualnih proizvođača proizlazi da je u 1981. godini otkupljeno 437,5 mil. lit, prema 469 mil. lit. u 1980. godini, tj. za 7% manje. Ovakav značajan pad otkupa morao se je odraziti na čitavom poslovanju mljekara.

Od društvenih proizvođača u SR Hrvatskoj otkupljeno je 54,710 tis. lit. mlijeka i tokom posljednje tri godine otkup postepeno opada:

1979. g. je iznosio 56.390 tis. lit. = 100
1980. g. je iznosio 55.765 tis. lit. = 98,9
1981. g. je iznosio 54.710 tis. lit. = 97,0

Otkup od individualnih proizvođača kretao se je posljednjih godina kako slijedi:

1979. g. = 397.618 000 lit. indeks 100
1980. g. = 413.231 000 lit. indeks 103,9 = 100
1981. g. = 382.739 000 lit. indeks 96,3 = 92,6

U 1981. godini povećan je uvoz mlijeka iz inozemstva. Četiri mljekare SRH su otkupile iz uvoza ukupno 5.573 tis. lit. mlijeka, što je skoro trostruko više nego u 1980. godini (1.897 tis. lit.).

Osjetljivo je smanjen i otkup mlijeka od drugih mljekara i iznosio je u 1981. godini 19.111 tis. prema 25.370 tis. lit. u 1981. godini.

Smanjena je također i tzv. uslužna prerada mlijeka drugim mljekarama od 38.985 tis. lit. u 1980. na 25.173 tis. lit. u 1981. godini.

U usporedbi s prethodnom godinom otkup mlijeka u 1981. godini s područja SR Hrvatske je smanjen (421.840 prema 459.143), a otkup s područja drugih republika i iz uvoza povećan (40.293 prema 37.303 tis. lit.).

Izuzev Splitsku mljekaru (117,8^{0/0}), TMP Osijek (105,8), »Vindija«, Varaždin (104,8) i beljsku tvornicu mlječnih proizvoda (102,6^{0/0}), te privatnu mljekaru A. Bohneca (105,5), sve ostale mljekarske radne organizacije u SR Hrvatskoj imale su manji otkup mlijeka u 1981. godini, nego u 1980. g. Kod većine mljekara otkup je niži za 2—8^{0/0}, ali ima i takovih koje su u 1981. god. otkupile za 15^{0/0} manje mlijeka, nego u 1980-toj.

Od ukupnog ulaza mlijeka u mljekare otpada na otkup s područja SRH 86,6^{0/0} (421.840 tis. lit.), na otkup s područja drugih SR 7,1^{0/0} (34.720 tis. lit.), a na uvoz 1,1^{0/0} (5.523 tis.), dok je na uslužnu preradu primljeno 25.173 tis. lit. ili 5,2^{0/0} od ukupnog ulaza mlijeka u mljekare.

Prosječan dnevni ulaz u mljekare iznosio je 1.342 tis. lit, a bez uvoza i uslužne prerade 1.198 tis. lit.

2.2. Vrijednost i prosječne otkupne cijene mlijeka

Prosječna otkupna cijena mlijeka u 1981. god. za mljekare SR Hrvatske iznosila je 10,44 din. za 1 litru. Pri tom je prosječna otkupna cijena mlijeka, koje je kupljeno od individualnih proizvođača, iznosila 10,24 din, za mlijeko društvenih proizvođača 10,99 din, za mlijeko iz uvoza 12,24 din, dok je drugim mljekarama plaćeno mlijeko prosječno po 13,29 din.

Ukupna vrijednost otkupljenog mlijeka — računajući po prosječnoj cijeni — iznosi 4.824.669 tis. din., odnosno 482,5 milijarde st. d. Od toga su primili individualni proizvođači 391,9 milijardi st. d., a za mlijeko iz uvoza je plaćeno 6,8 milijardi st. d.

Prosječna otkupna cijena u 1981. god., veća je od one u 1980. za 42,5^{0/0} (7,33 din) što se je moralo odraziti i na prodajnim cijenama mlječnih proizvoda.

Sve mljekarske radne organizacije nemaju podjednaku otkupnu cijenu mlijeka, iako je osnovica za plaćanje ista. Katkad se radi o različitom sadržaju masti otkupljenog mlijeka, ili o posebnim premijama za količine (robni

proizvođači) ili o različitim uvjetima otkupa, pa se stoga i cijene razlikuju. Priobalne mljekare imaju otkupnu cijenu za 1—2 din višu od cijena kontinentalnih mljekara.

Niske otkupne cijene mlijeka se često ističu kao uzrok smanjenog otkupa mlijeka. U tome nedvojbeno ima istine, kao i u tom da značajnu ulogu igraju pariteti cijena mlijeka, mesa, stočne hrane, živog rada i dr. Stoga se otkupne cijene mlijeka ne mogu izolirano promatrati od ostalih ekonomskih kretanja, niti se samo njima može stimulirati ravnomjeran porast otkupa mlijeka.

2.3. Otkup mlječnih proizvoda

Osim mlijeka mljekare su kupovale i mlječne proizvode, kako iz domaće proizvodnje, tako i iz uvoza.

Otkupljene količine i cijene mlječnih proizvoda bile su u 1981. god. sljedeće:

	količina 000 lit./tona	otk. cijena din/kg
a) Iz dom. proizvod.:		
Vrhnje	76	65,10
Sirevi	2.718	140,24
Maslac	352	176,50
Punom. mlijeko u prahu	7	124,57
Obrano mlijeko u prahu	34	89,26
b) Iz uvoza:		
Sirevi	249	81,49
Maslac	703	187,00
Punom. ml. u prahu	579	. . .
Obrano ml. u prahu	140	87,89

Vrijednost mlječnih proizvoda iz uvoza iznosi 233,5 mil. din (23,35 milijardi st. din), što je ekvivalent količini od 22,37 mil. lit. mlijeka po našoj prosječnoj otkupnoj cijeni.

U našim sadašnjim deviznim poteškoćama i te kako treba voditi računa o uvozu mlijeka i mlječnih proizvoda. Stimulativne ekonomske, organizacione i društvene mjere koje imaju za cilj unapređenje nacionalne proizvodnje i organiziranog prometa mlijeka, imaju veliko značenje za čitavu društvenu zajednicu i zaslužuju punu podršku svih mljekarskih radnika.

3. Proizvodnja mlječnih proizvoda u 1981. god.

Smanjeni otkup mlijeka i uvjeti na tržištu, uključivo problem ambalaže, odrazili su se na količine i strukturu proizvodnje mlječnih proizvoda.

U usporedbi s prethodnom godinom mogu se uočiti sljedeće karakteristike proizvodnje u 1981. godini.

— znatno smanjenje proizvodnje konzumnog mlijeka, polutvrdih i tvrdih sireva, konzumnog vrhnja, mlijeka u prahu i maslaca, slatkih mlječnih napitaka (kakao, čokolada i sl.), te kondenziranog i evaporiranog mlijeka;

— uravnotežena proizvodnja fermentiranih mlječnih proizvoda i topljenih sireva;

— porast proizvodnje svježih i mekih sireva, te smrznutih mlječnih i drugih proizvoda.

Grupa proizvoda	1981	1980	1979	1981 80
Konzumno mlijeko	209.667	216.437	218.787	97
Mlječno-kiseli proizvodi	26.472	24.940	28.084	106
Slatki mlječni napici	4.081	4.241	6.266	97
Polutvrđi i tvrdi sirevi	11.785	13.597	12.682	85
Svježi i meki sirevi	3.275	2.407	2.968	136
Topljeni sirevi	5.928	5.916	5.675	+100+
Konzumno vrhnje	9.996	11.653	10.921	90
Kond. i evap. mlijeko	360	567	782	63
Mlijeko u prahu	4.157	6.222	4.320	67
Maslac	1.898	2.613	1.864	73
Smrznuti proizvodi	7.354	5.201	8.612	141
Ostali proizvodi	8.392	4.624	2.449	182

Manjak nekih mlječnih proizvoda na tržištu, napose konzumnog mlijeka, maslaca i konzumnog vrhnja, izazvao je vrlo nepovoljne komentare kod potrošača, koji najčešće nisu bili upoznati sa stvarnim poteškoćama u proizvodnji. Stoga proizvodnja ovih »kritičnih« proizvoda zaslužuje posebnu pozornost radnika mljekarske industrije.

Kod nas je 90% proizvodnje polutvrđih i tvrdih sireva koncentrirano u svega tri mljekarske radne organizacije (»Belje«, »Sirela« i »Zdenka«), a dvije trećine proizvodnje topljenih sireva, samo u jednoj (»Zdenka«). Proizvodnja nekih drugih mlječnih proizvoda je vrlo usitnjena. Nema sumnje da bi u tim sektorima naše mljekarske proizvodnje udruživanje na dohodovnim principima moglo znatno utjecati na koncentraciju proizvodnje, te veću produktivnost i rentabilnost.

Dok je proizvodnja nekih mlječnih proizvoda u toku čitave godine prilično ravnomjerna (konzumno mlijeko, konzumno vrhnje, topljeni sirevi, svježi i meki sirevi), kod drugih proizvodnja ima izrazito sezonski karakter (maslac, mlijeko u prahu, sladoled).

U opremanju mlječnih proizvoda za tržište su naše mljekare na razini razvijenih evropskih zemalja, kako to pokazuju povremene izložbe naših mlječnih proizvoda.

Kod nas se više od polovice otkupljenog mlijeka (51%) finalizira i stavlja na tržište kao konzumno mlijeko — uglavnom pasterizirano ili ultrapasterizirano i fermentirano. Na proizvodnju sireva utrošeno je 34% otkupljenog mlijeka, a na mlijeko u prahu (7,6) i ostale proizvode (7,4%) utrošeno je 15% otkupljenog mlijeka. Takovi odnosi ukazuju na relativno mali organizirani otkup mlijeka, koji prvenstveno služi za podmirenje stanovništva svježim mlijekom, pa za proizvodnju drugih mlječnih proizvoda preostaju male količine mlijeka.

Usprkos osjetljivom povećanju otkupne cijene mlijeka, povećane su prodajne cijene mlijeka za 20—25%. Takovi odnosi su omogućeni društvenom intervencijom na području cijena, uz premiranje i regresiranje dijela troškova proizvodnje mlječnih proizvoda.

4. Kadrovi

Prema raspoloživim podacima proizlazi da je u 1981. ukupan broj zaposlenih u mljekarama SRH bio 4.723, tj. 3,2% više nego u 1980. g. (4.575).

Kako iz ranijih podataka proizlazi, smanjen je otkup mlijeka, pa su ova dva faktora uslovlila osjetljivo smanjenje produktivnosti rada u mljekarama u 1981. god.

Na ovom području ima široki prostor djelovanja stručnih mljekarskih radnika, koji bi poboljšanjem organizacije rada i koncentracijom proizvodnje trebali težiti za znatno većom produktivnosti rada od sadašnje. Uz ovakovu produktivnost rada, koja je siguran indikator savremenosti proizvodnje, cijene naših proizvoda ne mogu biti konkurentne na svjetskom tržištu.

5. Investiciona ulaganja

U toku 1981. godine mljekarske radne organizacije uložile su znatna sredstva u novogradnje i rekonstrukcije svojih pogona te proširenje kapaciteta za proizvodnju, obradu, preradu i transport mlijeka i mlječnih proizvoda.

Prema prikupljenim anketnim podacima (nedostaju za »Slaviju«, »Dukat« i Rijeku) mljekare su u 1981. god. investirale ukupno 603.657 tis. din, odnosno više od 60 milijardi st. d. To je za 76% više nego u prethodnoj godini (342.214 tis. din). Struktura investicija je:

		%
građevine	268.497	44,5
oprema	302.154	50,0
ostalo	33.006	5,5
Ukupno:	603.657	100,0

Najveća investiciona ulaganja su u izgradnju novih pogona. »Ledo« je uložio u gradnju nove tvornice sladoleda 253.773 tis., »Vindija« u novu tvornicu mlječnih napitaka i deserata 109.777 tis., i »Zvečevo« u izgradnju nove mljekare 54.100 tis. Značajna su ulaganja izvršili još: Zadar za nabavku nove opreme i transportnih sredstava, zatim TMP Osijek za tehnološku i energetska opremu, »Sirela« za zriionu sira, opremu i transportna sredstva, te »Zdenka« za dovršenje pogona za preradu sirutke.

Sva investiciona ulaganja imaju tehnološko i ekonomsko opravdanje i upravo su nužna u sadašnjoj fazi našeg razvitka. Stoga je upravo gradnja i odobrena, bez obzira na znatne restrikcije investicionih ulaganja u čitavoj zemlji. Za očekivati je da će i u otežanim uvjetima privređivanja, krediti za nova investiciona ulaganja moći biti redovno otplaćivani.

6. Transport

Vozni park u mljekarama predstavlja značajnu tehničku i privrednu djelatnost, jer o njegovom funkcioniranju zavisi redovitost i sigurnost transporta mlijeka i mlječnih proizvoda.

Prema raspoloživim anketnim podacima (bez »Zvečeva«, »Slavije« i Rijeke) u toku 1981. godine mljekarske privredne organizacije su raspolagale sa 69 osobnih i 303 terena vozila te 113 hladnjača.

Osobna su vozila prešla u toku godine 1,055.000 kilometara ili prosječno dnevno oko 42 kilometra po vozilu.

Kamioni — njih 303 — prevalili su 12,706.000 kilometara, odnosno prosječno 115 kilometara po kamionu dnevno (u oba smjera). To ukazuje na dobro održavanje i čuvanje vozila, kao i sposobnost vozačkog i servisnog kadra.

Hladnjače (113 komada) prevalile su u toku godine 2,169.000 km, odnosno 52,6 km prosječno dnevno. Među njima je najveći dio — 88 komada — u sastavu »Leda«, a služe za prevoz smrznutih proizvoda. Ove su prevalile 1.317 tisuća kilometara odnosno 41 km prosječno dnevno. No ima li se u vidu da su one najviše angažirane u ljetnim mjesecima, to su i njihove kilometraže u to doba znatno veće.

Kamioni imaju nosivost 1.458 tona, odnosno prosječno 4,8 tona po vozilu. Prevezli su 489 tisuća tona robe, odnosno 1.613 tona po kamionu godišnje ili 4,42 tone po kamionu prosječno dnevno. Uočivo je vrlo visoko korištenje nosivosti vozila, koje iznosi 92% u toku čitave godine.

Hladnjače imaju ukupnu nosivost (tonaža) 372 tone, odnosno 3,3 tone po vozilu, a prevezle su 28,13 t. robe ili 248 t. po vozilu godišnje odnosno 682 kg po vozilu prosječno dnevno. Čini se iz usporedbe težine prevoza i nosivosti vozila da su hladnjače bile nedovoljno korištene. No pri tom treba imati u vidu da one prevoze voluminoznu smrznutu robu (sladoled i sl.) koja ima veliku zapreminu, a malu težinu. Odatle i prividno nedovoljno korištenje vozila, koja su u ljetnoj sezoni preopterećena.

Kamioni i hladnjače mljekara prevalili su zajedno 14,875.000 km u toku 1981 godine, odnosno duljinu 372 okretaja oko ekvatora. Proizlazi iz prednjeg da vozila mljekara dnevno pređu put dulji od opsega zemaljske kugle.

Osim vlastitih neke su mljekare koristile također najmljena društvena i privatna prevozna sredstva — kamione i hladnjače. 18 kamiona i 7 hladnjača prešlo je 2.111 tisuća kilometara i prevezlo 69 tisuća tona razne robe u toku 1981. godine. Najveći dio ovih vozila angažirala je tvornica mlječnih proizvoda u Belom Manastiru, koja se za prevoz mlijeka i mlječnih proizvoda koristi transportnim sredstvima zasebne radne organizacije u okviru SOUR Belje.

7. Rashladni uređaji

Na osnovu prikupljenih anketiranih podataka proizlazi da mljekare SR Hrvatske raspolazu koncem 1981. god. ukupno sa 2.418 rashladnih uređaja (laktofrizi) za hlađenje mlijeka na sabirnim mjestima, na farmama i kod individualnih proizvođača. Ukupna zapremina uređaja iznosi 1.408 tis. litara, odnosno 542 litre prosječno po uređaju.

Uspoređujući najviši dnevni otkup i ukupnu zapreminu uređaja proizlazi da je ona veća od otkupa. Drugim riječima mljekare opremaju sabirnu mrežu za veći otkup mlijeka od sadašnjeg i proizvodnja još ne sustiže raspoložive kapacitete za hlađenje mlijeka.

Rashladnim uređajima nije podjednako opremljena sabirna mreža svih mljekara. Dok neke raspolazu s viškovima kapaciteta, kod drugih instalirani kapaciteti rashladnih uređaja mogu prihvatiti samo manji dio mlijeka. Proces opremanja sabirne mreže je još u toku, ali po dosadanjem tempu sudeći i ovaj bi proces mogao biti dovršen u naredne 2—3 godine.